

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2026.1.42>

Гагач В. А.,

кандидат юридичних наук, старший дослідник, докторант
Науково-дослідного інституту публічного права
ORCID: 0009-0000-7933-0712ОСОБЛИВОСТІ СЛІДОВОЇ КАРТИНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ПІДРОБКОЮ ДОКУМЕНТІВ

Анотація. Метою статті є дослідження наукових засад і прикладних особливостей слідової картини кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підробкою документів. Статтю присвячено дослідженню особливостей слідової картини кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підробкою документів, що ураховує сучасні тенденції розвитку документообігу, цифровізації економічних процесів та трансформації способів злочинної діяльності. У статті автором обґрунтовується, що документ у паперовій або електронній формі виступає основним носієм слідової інформації у зазначеній категорії кримінальних правопорушень. Проаналізовано підходи вітчизняних науковців до розуміння слідової картини підробки документів, зокрема щодо ролі матеріальних, ідеальних слідів, що стосуються організаційно-управлінських дій (рішень). Особливу увагу приділено аналізу типових ознак, які виявляються під час дослідження фінансово-господарських, планових, бухгалтерських і розпорядчих документів, а також їх невідповідності між собою та нормативно-правовими актами. У контексті сучасних умов наголошено на зростаючому значенні цифрових слідів, що формуються в інформаційно-комунікаційних системах у процесі створення, обробки, зберігання та використання електронних документів. Автором запропоновано розглядати типову слідову картину кримінальних правопорушень, пов'язаних із підробкою документів у сфері господарської діяльності, як систему взаємопов'язаних матеріальних, цифрових, та ідеальних слідів. Обґрунтовано, що комплексний аналіз зазначених груп слідів дозволяє встановити спосіб підробки, послідовність злочинних дій, роль кожного з учасників, а також сформулювати обґрунтовані слідчі версії та визначити напрями подальшого розслідування. Зроблено висновок, що типову слідову картину кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підробкою документів складають такі основні групи слідів: 1) матеріальні сліди, що безпосередньо відображаються на документах у паперовій формі, зокрема сліди підчисток, дописувань, виправлень, переклеювання аркушів, невідповідності реквізитів, підроблені підписи, печатки, штампи, а також сліди використання технічних засобів виготовлення чи копіювання документів; 2) цифрові сліди, що виникають у процесі створення, зберігання, обробки та використання електронних документів і включають метадані файлів, історію змін, лог-файли доступу до інформаційно-комунікаційних систем, електронні підписи, часові мітки, цифрові ідентифікатори та інші технічні відомості, які фіксують факти втручання в електронний документообіг; 3) ідеальні сліди, що зберігаються у пам'яті осіб, причетних до створення, погодження, реєстрації або використання документів, а також свідків, зокрема працівників установ, контролюючих органів, контрагентів, які можуть повідомити про обставини підготовки документа, його невідповідність іншим документам або фактичним господарським операціям.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, господарська діяльність, підробка документів, слідова картина, матеріальні сліди, цифрові сліди, ідеальні сліди, документообіг, електронні документи.

Hahach V. A. Features of the trace pattern in the investigation of economic crimes related to document forgery

Abstract. The purpose of the article is to study the scientific principles and applied features of the trace pattern of criminal offenses in the field of economic activity related to document forgery. This article is devoted to the study of the features of the trace pattern in criminal offenses in the field of economic activity related to document forgery, taking into account modern trends in document circulation, the digitalization of economic processes, and the transformation of criminal methods. The author argues that a document, whether in paper or electronic form, serves as the main carrier of trace information in this category of criminal offenses. Approaches of domestic scholars to understanding the trace pattern of document forgery are analyzed, particularly regarding the role of material, ideal, and organizational-administrative traces. Special attention is paid to the analysis of typical indicators revealed during the examination of financial, planning, accounting, and administrative documents, as well as their inconsistencies with one another and with regulatory acts. In the context of modern conditions, the growing importance of digital traces formed in information and communication systems during the creation, processing, storage, and use of electronic documents is emphasized. The author proposes to consider the typical trace pattern of criminal offenses related to document forgery in economic activity as a system of interconnected material, digital, and ideal traces. It is argued that a comprehensive analysis of these groups of traces allows for the identification of the method of forgery, the sequence of criminal actions, the role of each participant, and the formulation of substantiated investigative hypotheses, as well as the determination of directions for further investigation. It was concluded that a typical trace pattern of criminal offenses in the field of economic activity related to document forgery consists of the following main groups of traces: 1) material traces that are directly reflected on documents in paper form, in particular traces of erasures, additions, corrections, regluing of sheets, inconsistencies of details, forged signatures, seals, stamps, as well as traces of the use of technical means of producing or copying documents; 2) digital traces that arise in the process of creating, storing, processing and using electronic documents and include file metadata, change history, log files of access to information and communication systems, electronic signatures, time stamps, digital identifiers and other technical information that record the facts of interference in electronic document flow; 3) ideal traces stored in the memory of persons involved in the creation, approval, registration or use of documents, as well as witnesses, in particular employees of institutions, regulatory authorities, and counterparties, who can report on the circumstances of the preparation of the document, its inconsistency with other documents or actual business transactions.

Key words: *criminal offenses, economic activity, document forgery, trace pattern, material traces, digital traces, ideal traces, document circulation, electronic documents.*

Актуальність теми. Сучасний стан розвитку господарських відносин, їх ускладнення та активна інтеграція у міжнародний економічний простір зумовлюють зростання кількості кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із під робкою документів. Такі кримінальні правопорушення характеризуються високим рівнем латентності, складністю способів їх вчинення, а також поєднанням легальних і протиправних механізмів ведення господарської діяльності. Як наслідок – суттєво ускладнюється процес їх виявлення, розкриття та доказування, що вимагає удосконалення криміналістичного забезпечення досудового розслідування.

Особливе значення у цьому контексті має слідова картина кримінального правопорушення, яка відображає сукупність матеріальних та ідеальних слідів, що виникають унаслідок підробки документів у сфері господарської діяльності. На відміну від загальнокримінальних правопорушень, слідова картина еко-

номічних злочинів здебільшого формується у вигляді документальних, бухгалтерських, фінансових, організаційно-розпорядчих та інших інформаційних відображень, часто розосереджених у часі та просторі, замаскованих під законну діяльність або інтегрованих у складні схеми господарських операцій.

У зв'язку з цим наукове осмислення особливостей слідової картини під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із під робкою документів, є актуальним і необхідним для вдосконалення методики розслідування таких кримінальних правопорушень. Й об'єктивного встановлення обставин кримінального правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем економічної злочинності загалом, та кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із під робкою документів зокрема, присвячені роботи таких учених, як:

О.О. Дудорова, О. С. Бондаренка, В. П. Корж, І. Р. Пашинської, С. С. Трача, С.С. Чернявського, В. Ю. Шепітька, Є. С. Хижняка та інші. Водночас питання слідової картини кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підрубкою документів не втрачає свою актуальність у зв'язку із сучасними тенденціями розвитку документообігу, цифровізації економічних процесів та трансформації способів вчинення таких кримінальних правопорушень.

Метою статті є дослідження наукових засад і прикладних особливостей слідової картини кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підрубкою документів.

Виклад основного матеріалу. Підрубка документів у сфері господарської діяльності може здійснюватися як шляхом виготовлення повністю фальсифікованих документів, так і через внесення неправдивих відомостей до автентичних документів, їх часткову зміну, підміну реквізитів, використання підрублених печаток і підписів. Це зумовлює специфіку слідової картини, яка включає не лише традиційні матеріальні та ідеальні сліди, а й цифрові, що потребують комплексного аналізу з використанням криміналістичних, економічних і спеціальних знань.

Типова слідова картина відіграє ключове значення для ретроспективного встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення. Не є винятком і кримінальні правопорушення, вчинені у сфері господарської діяльності з використанням підрублених документів.

Сукупність слідів, притаманних певній категорії кримінальних правопорушень складають слідову картину або типові сліди. Слідова картина кримінальних правопорушень залежить від способів підготовки, вчинення та приховування протиправних діянь і головним чином відображаються у документах [1, с. 162].

І. В. Смаль, зазначає, що типова слідова картина підрублення документів характеризується наявністю певних типових слідів. Оскільки підрублення документів є так званім предметним злочином, основним матеріальним слідом вчинення цього злочину буде під-

рублений офіційний документ. Без наявності підрубленого документа неможливо встановити факт вчинення підрублення. З документів можна встановити низку обставин, зокрема встановлення фактів, викладених у документах, встановлення способу виготовлення документа, встановлення особи, яка виготовила документ, встановлення факту й способу підрублення документа тощо [2, с. 6].

Крім того, документ в кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності може виступати: предметом кримінального правопорушення (коли посягання спрямоване безпосередньо на його автентичність, зміст чи юридичну силу); засобом вчинення кримінального правопорушення (коли документ використовується для введення в оману контрагентів або державних органів); результатом злочинної діяльності (коли його створення є кінцевою метою підрубки з метою отримання незаконних переваг у господарській діяльності).

Як слушно стверджує А. Б. Балонь, сліди, які притаманні певному способу підрублення документів, відображалися, у першу чергу, на самому документі у вигляді різноманітних ознак, притаманних певному способу виготовлення матеріалів і реквізитів документу або змін, що до них вносяться. За цими слідами і можна встановити спосіб підрубки та особу, яка її вчинила. Автор поділяє ознаки, які характеризують певний спосіб підрубки документа на три групи: ознаки способу виготовлення документа; ознаки способу підрублення документа, ознаки внесення завідомо неправдивої інформації в документ [3, с. 118].

В контексті нашого дослідження розглядувана концепція дозволяє розглядати слідову картину підрубки документів як складну багаторівневу систему матеріальних та ідеальних слідів, що формується на всіх етапах злочинної діяльності – від виготовлення або використання бланків до внесення змін у зміст документа та його подальшого обігу в сфері господарської діяльності. Ознаки способу виготовлення документа відображають технічні та технологічні характеристики застосованих матеріалів і засобів (папір, фарба, друкарські пристрої, засоби

копіювання тощо), що має принципове значення для встановлення способу створення документа, його автентичності та можливого місця виготовлення.

Ознаки способу підроблення документа, у свою чергу, характеризують конкретні прийоми злочинного впливу на документ (підчистка, дописування, травлення, монтаж, заміна аркушів, використання підроблених реквізитів), які формують типові сліди у вигляді порушення структури паперу, невідповідності шрифтів, розбіжностей у відтисках печаток і підписах. Виявлення та аналіз таких слідів дозволяє не лише ідентифікувати спосіб підробки, а й відтворити послідовність дій правопорушника, що є важливим для побудови слідчих версій.

Окрему криміналістичну значущість мають ознаки внесення завідомо неправдивої інформації до документа, які проявляються у невідповідності змісту документа фактичним господарським операціям, порушенні логіки та хронології подій, розбіжностях між первинними та зведеними обліковими документами. Такі сліди виходять за межі суто матеріальних ознак і формують інформаційну складову слідової картини, що потребує комплексного аналізу документів, фінансово-господарських операцій та показань учасників провадження.

Таким чином, основним носієм слідової інформації у кримінальних правопорушеннях у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підробкою документів, виступає документ як матеріальний або електронний об'єкт, у якому відображається механізм злочинної діяльності, спосіб виготовлення чи зміни його реквізитів, а також інтелектуальні та матеріальні сліди дій особи, що вчинила підробку. Саме документ акумулює комплекс криміналістично значущих ознак, які дозволяють встановити характер підроблення, умови його здійснення, коло причетних осіб та зв'язок із конкретними господарськими операціями.

Щодо класифікації документів у розглядуваній сфері, то в науці відсутня єдність підходів до цього питання. Для прикладу С. В. Князев виділяє наступні групи, які можуть виступати слідами вчинення кримінальних правопорушень, зокрема і в сфері господарської діяльності: 1) документи, що

визначають організаційно-правовий статус суб'єктів задіяних до бюджетної сфери: а) установчі документи; б) реєстраційні документи; в) дозвільні документи; 2) нормативні документи суб'єктів бюджетного процесу; 3) документи бухгалтерського обліку, зокрема документи первинного обліку, зведеного обліку та документи фінансової звітності; 4) документи, що відображають договірні відносини між суб'єктами: а) документи про виконання робіт, купівлю-продаж товарів, надання послуг; б) документи, що підтверджують виконання договірних зобов'язань; в) документи, що підтверджують відповідність угоди вимогам закону; д) документи, що можуть бути використані для обґрунтування позовної вимоги про визнання угоди недійсною [4, с. 369-370].

Л. І. Аркуша в контексті дослідження кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері господарської діяльності виділяє такі види документів: документи, що ідентифікують вид господарської діяльності; документи, що підтверджують джерела фінансування господарської діяльності, в якій вчинено кримінальне правопорушення; документи бухгалтерського обліку та фінансової звітності; документи, що засвідчують укладання певних угод і стають підставами для конкретних виплат; казначейські (банківські) документи; гроші або віртуальні активи; особисті речі (чорнові записи, записні книжки тощо); зразки бланків, штампів і печаток юридичної особи [5, с. 254].

Слід констатувати на тому, що відсутність єдиної класифікації документів ускладнює вироблення універсальної криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із підробкою документів. Водночас, з урахуванням багатоманітності функціонального призначення, форми існування та правового статусу документів у сфері господарської діяльності, доцільним є застосування диференційованого підходу до їх групування в межах криміналістичного аналізу.

У контексті нашого дослідження така класифікація має ґрунтуватися не лише на формально-юридичних ознаках документа, а й на способі його створення (паперовий чи

електронний), характері внесених змін (матеріальне чи інтелектуальне підроблення), ролі документа у механізмі кримінального правопорушення (засіб вчинення, предмет посягання чи доказ) та етапі господарської операції, на якому він використовувався. Зазначений підхід дозволяє більш точно визначати об'єкти пошуку та вилучення, прогнозувати типові сліди підробки і, відповідно, підвищувати ефективність їх пошуку та виявлення в ході проведення слідчих (розшукових) дій.

Для визначення типових слідів у документах необхідно вивчати документообіг і документи, які використовуються у відповідній сфері господарської діяльності, з урахуванням їх правового призначення, функціонального навантаження, порядку створення, оформлення, реєстрації, зберігання та використання. Особливе значення має аналіз стадій руху документа – від моменту його складання (у паперовій чи електронній формі) до реалізації правових наслідків, оскільки саме на цих етапах найчастіше виникають сліди матеріального або інтелектуального підроблення.

Крім того, дослідженню підлягають типові реквізити документів (підписи, печатки, штампи, дати, номери, електронні ідентифікатори), внутрішня логіка їх змісту, відповідність іншим документам фінансово-господарського обліку, а також зв'язок документа з конкретною господарською операцією. Такий підхід дозволяє виявити закономірності формування слідів підробки, встановити способи їх маскуванню та забезпечити вироблення обґрунтованих криміналістичних рекомендацій для розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Так аналізуючи документи на предмет наявності слідів кримінального правопорушення слід звертати увагу на такі ознаки: а) невідповідність даних про розподіл, цільове спрямування, розміри бюджетних коштів у планових документах нижчого рівня (кошторисах, планах використання бюджетних коштів і т.п.) напрямом, вказаним у планових документах вищого рівня (розписі бюджету, плані асигнувань, кошторисі вищестоящої установи); б) невідповідність

даних про розподіл, цільове спрямування, розміри бюджетних коштів у бухгалтерських, управлінських, казначейських документах, діловому листуванні напрямом, вказаним у нормативно-правових актах і планових документах; в) невідповідність даних про розміри, розподіл, цільове спрямування бюджетних коштів у різних екземплярах одного документа або у різних документах, що відображують одну господарську, фінансову, нормотворчу операцію; г) невідповідність даних про напрями діяльності установ-одержувачів бюджетних коштів в установчих документах цілям, профінансованим із бюджету, визначеним у нормативно-правових актах і планових документах; д) невідповідності у змісті або формі одного документа, тобто ознаки його підлогу; е) невідповідність даних, вказаних у протоколах засідань колегіальних органів, які прийняли певне рішення щодо бюджету, даним, встановленим у виданому з метою втілення цього рішення службовою особою нормативно-правовому (розпорядчому) акті [6, с. 61].

Їх аналіз дозволяє виявити закономірності формування слідів підробки документів, встановити конкретні способи протиправного втручання у документообіг, визначити етапи вчинення кримінального правопорушення та окреслити коло осіб, причетних до створення, погодження, реєстрації й використання підроблених документів. Крім того, аналіз таких ознак дає змогу своєчасно виявити приховані механізми маскуванню злочинної діяльності, розмежувати службові помилки від умисних дій та обґрунтувати необхідність застосування відповідних слідчих (розшукових) дій і спеціальних знань у процесі розслідування.

Поряд із документами, як важливої частини слідової картини кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, визначальне місце належить засобам підробки таких документів (технічні засоби, використані для підробки документів, наприклад, комп'ютерне обладнання, принтери, програми для редагування зображень, штампи, печатки або інші інструменти для фальсифікації).

Якщо більш детально розібрати такі ознаки, то до першої групи необхідно відне-

сти ознаки технічних засобів виготовлення документа (програмно-керованого пристрою для обробки інформації, копіювально-множного апарату, периферійного друкувального пристрою тощо); засобів нанесення реквізитів документа (письмове приладдя, друкарське обладнання, печатки, штампи тощо). До другої групи необхідно відносити ознаки часткової підробки – підчистки, дописки, виправлення, заміни окремих частин документа і залишені в результаті таких дій сліди. До третьої групи ознак належатиме невідповідність змісту підробленого документа іншим документам у сукупності та об'єктивній дійсності.

Дослідження документів із ознаками матеріальної підробки відбувається і з залученням консультаційної форми використання спеціальних знань, результати котрої підлягають додатковій оцінці за критеріями належності та допустимості щодо можливості визнання наданих документів як джерела доказів (ст. 93, ст. 99 КПК України) [7, с. 480].

Розвиток інформаційних технологій зумовлює якісні зміни у способах вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, зокрема пов'язаних із підробкою документів, що істотно впливає на характер слідової картини. Використання електронного документообігу, автоматизованих систем обліку, електронних підписів і хмарних сервісів спричиняє появу нових різновидів цифрових слідів, які потребують спеціальних підходів до їх виявлення, фіксації та дослідження.

Сама комп'ютерна техніка при вчиненні кримінальних правопорушень може відігравати різні ролі у механізмі слідоутворення. По-перше, комп'ютерна система може виступати знаряддям кримінального правопорушення (наприклад, для виготовлення підроблених документів). По-друге, комп'ютерна система, може зберігати слідову інформацію, тобто виступати у ролі електронної картошки (наприклад, електронна форма бухгалтерського обліку підприємства). Нерідко комп'ютер виконує обидві функції [8, с. 69–70].

Таким чином, поряд із традиційними матеріальними та ідеальними слідами дедалі більшого значення набувають електронні

журнали подій, метадані файлів, лог-файли доступу, цифрові ідентифікатори та історія змін документів, аналіз яких дозволяє встановити факт і механізм підробки, а також ідентифікувати осіб, які мали доступ до відповідних інформаційно-комунікаційних систем. Це обумовлює необхідність інтеграції криміналістичних методів із можливостями цифрової експертизи та залучення спеціалістів у сфері інформаційних технологій.

Велике значення в процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності з використанням підроблених документів, мають не лише матеріальні сліди. Носіями слідів виступають також фізичні особи, яких у криміналістичній літературі прийнято називати носіями ідеальних слідів [9, с. 7].

Так, А. Б. Балонь виділяє три групи носіїв ідеальних слідів: особи, які сприймали причини та умови злочинної діяльності, але не відображують її безпосередньо; особи, які є очевидцями злочинної діяльності; особи, які сприймали результати злочинної діяльності та її різноманітні сліди [10, с. 9].

Як слушно зазначають Сергєєва Д.Б., Топорецька З. М., для виявлення носіїв ідеальних слідів важливе значення має місце і час вчинення злочину. Автори, в контексті дослідження слідової картини службового підроблення наголошують, що типовим місцем виявлення слідів такого кримінального правопорушення є робоче місце безпосередньо особи злочинця у робочий час (оскільки злочинцю необхідно виготовити підроблений документ, зареєструвати його в реєстрах, надати йому обов'язкові реквізити: зареєструвати в реєстрах та присвоїти номер документа, отримати певні погодження, поставити печатки чи штампи тощо). Звідси впливає, що свідками цього злочину будуть колеги по роботі (секретар, відповідальний працівник за присвоєння номера документа, візування, проставлення печатки тощо). Ці ж особи, з позиції науковців, можуть надати інформацію і про невідповідність змісту документа іншим документам (підтвердити факти інтелектуального підроблення).

Другою ж групою носіїв ідеальних слідів є працівники контролюючих органів; родичі,

друзі, знайомі злочинця, яким він розповів про факти злочинної діяльності; співробітники інших установ, організацій для пред'явлення яким готувався цей документ; випадкові свідки тощо [11, с. 97].

Зазначена паралель між місцем, часом вчинення кримінального правопорушення та колом осіб, які можуть володіти релевантною інформацією, обумовлює необхідність орієнтації слідчого не лише на матеріальні сліди підробки, а й на своєчасне виявлення та фіксацію показань осіб, які перебували у безпосередньому професійному середовищі особи злочинця.

З урахуванням специфіки господарської діяльності та службового становища осіб, які вчиняють підробку документів, саме робоче місце і робочий час виступають ключовими просторово-часовими параметрами формування ідеальних слідів. Це зумовлює підвищену доказову цінність показань працівників установи чи підприємства, залучених до процедур підготовки, реєстрації, погодження та обліку документів. У межах нашого дослідження такі особи розглядаються як первинні носії інформації не лише про факт виготовлення або легалізації підробленого документа, а й про відхилення від усталених організаційно-правових та ділових процедур, що є характерною ознакою інтелектуального підроблення.

Крім того, визначення другої групи носіїв ідеальних слідів – працівників контролюючих органів, співробітників інших установ, а також осіб із близького оточення правопорушника – розширює уявлення про багатоконентність слідової картини таких кримінальних правопорушень. У контексті нашого дослідження це свідчить про необхідність комплексного підходу до збирання доказової інформації, який поєднує аналіз матеріальних слідів підробки з активним використанням тактичних можливостей допиту та інших слідчих (розшукових) дій, спрямованих на виявлення ідеальних слідів.

В результаті аналізу кримінальних проваджень визначено такі групи носіїв ідеальних слідів: особи, які сприймали факт підроблення: колеги по роботі, учасники процесу

виготовлення документа тощо; особи, які сприймали результат підроблення: секретар, працівник, який присвоював вихідний номер документу, завіряв документ підписом й печаткою; особи, які стали випадковими свідками: рідні та знайомі злочинця, яким стало відомо про факт підроблення, співробітники установ та організацій, яким готувався документ.

Висновки. Отже, в результаті проведеного дослідження встановлено, що кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, пов'язані із підробкою документів, характеризуються складною та багатоконентною слідовою картиною, яка формується на різних етапах документообігу – від створення документа до реалізації його правових і фінансових наслідків. Основним носієм слідової інформації у таких кримінальних провадженнях виступає документ, який у паперовій або електронній формі акумулює матеріальні, цифрові та змістовні ознаки підробки.

Таким чином, типову слідову картину кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підробкою документів складають такі основні групи слідів: 1) матеріальні сліди, що безпосередньо відображаються на документах у паперовій формі, зокрема сліди підчисток, дописувань, виправлень, переклеювання аркушів, невідповідності реквізитів, підроблені підписи, печатки, штампи, а також сліди використання технічних засобів виготовлення чи копіювання документів; 2) цифрові сліди, що виникають у процесі створення, зберігання, обробки та використання електронних документів і включають метадані файлів, історію змін, лог-файли доступу до інформаційно-комунікаційних систем, електронні підписи, часові мітки, цифрові ідентифікатори та інші технічні відомості, які фіксують факти втручання в електронний документообіг; 3) ідеальні сліди, що зберігаються у пам'яті осіб, причетних до створення, погодження, реєстрації або використання документів, а також свідків, зокрема працівників установ, контролюючих органів, контрагентів, які можуть повідомити про обставини підготовки документа, його невідповідність іншим документам або фактичним господарським операціям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Діденко В. Л. Наукові підходи до визначення слідової картини кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. *Правові новели*. 2021. № 13 Т. 2. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2021.13.2.22>. С. 161-167.
2. Смаль І.В. Методика розслідування підроблення проїзних квитків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Донецьк, 2007. 16 с.
3. Балонь А. Типова «слідова картина» злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень та її значення для розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 11 том 2. С. 117-119.
4. Князєв С.В. Обстановка вчинення й слідова картина кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 365-373. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.3.56>.
5. Аркуша Л. І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2011. 542 с.
6. Степанюк Р. Л. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства : дис. ... кандидата юрид. наук. Харків, 2004. 261 с.
7. Черноус Ю.М., Лісіцький А.В. Спеціальні знання у кримінальному провадженні: поняття, зміст, форми реалізації під час розслідування кримінальних правопорушень. *Електронний юридичний журнал*. 2023. № 1. С. 477-480. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/112>
8. Чернявський С. С. Злочини у сфері банківського кредитування (проблеми розслідування та попередження): навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 264 с.
9. Осика І. М. Розслідування підроблення документів та їх використання у сфері підприємництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 23 с.
10. Балонь А.Б. Методика розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень: автореферат дис. ... кан-та юрид. наук. Київ. 2015. 20 с.
11. Сергєєва Д.Б., Топорецька З. М. Криміналістична характеристика службового підроблення. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 90-99. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/90-99>.

Дата першого надходження статті до видання: 18.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 17.04.2026